

VI. Kognitivní přístupy k významu v jazyce (II)

1. Check test

- Jakým způsobem se na našich školách běžně vykládá pojem metafora? Dejte příklad metafory (z konkrétního literárního díla/textu).
- Jak rozumíte názvu filmu Roberta Aldriche z r. 1967 *Tucet špinavců (The Dirty Dozen)*? Je v něm obsažená nějaká metafora?
- Jakými jazykovými prostředky v češtině (nebo jiném jazyce) hovoříme o čase a jevech souvisejících?

2. Obrazová schémata (*Image Schemas*)

- Mark Johnson (nar. 1949)
- [...] tělesný pohyb člověka, manipulace s předměty a vjemové interakce zahrnují opakující se vzorce, bez nichž by naše zkušenost byla chaotická a nesrozumitelná. Já těmto vzorcům říkám „obrazová schémata“, protože fungují primárně jako abstraktní struktury obrazů. Jsou to celostní struktury sestávající z částí, jež stojí ve vztazích a tvoří sjednocené celky, skrze něž naše zkušenost vykazuje znatelné uspořádání. Když se snažíme pochopit toto uspořádání a uvažujeme o něm, takové tělesně ukotvené schéma hraje ústřední roli. [...] (M. Johnson, *The Body in the Mind*, 1987, p. xix)
- OBRAZOVÁ SCHÉMATA – abstraktní mentální struktury, funkce našich fyzických těl a jejich interakce s vnějším světem; umožňují kognitivní organizaci (smyslové) zkušenosti a myšlení → strukturují tzv. IDEALIZOVANÉ KOGNITIVNÍ MODELY
  - Konkrétní fyzická zkušenost → OBRAZOVÉ SCHÉMA
  - Opakovaná zkušenost → OBRAZOVÉ SCHÉMA
  - Abstrakce z konkrétní zkušenosti → OBRAZOVÉ SCHÉMA
  - „Prelingvistická“ (prekonceptuální) struktura
  - OBRAZOVÉ SCHÉMA – zdroj abstraktního myšlení
  - OBRAZOVÉ SCHÉMA – zdroj konceptuální metafory

- Příklady obrazových schémat:

NÁDOBA	DOTYK	NAHORU/DOLŮ	ŠKÁLA	ČÁST/CELEK
VPŘEDU/VZADU	POHYB	CENTRUM/PERIFERIE	OBJEKT	ROVNOVÁHA
BLÍZKO/DALEKO	ZÁBRANA	PRÁZDNÝ/PLNÝ	TRASA	CYKLUS
ODSTRANĚNÍ ZÁBRANY		PŘITAHOVÁNÍ	SPLYNUTÍ	ROZDĚLENÍ ...

3. Teorie konceptuální metafory (*Conceptual Metaphor Theory*)

- Klasické pojetí metafory –
- (Kognitivní) teorie **konceptuální metafory** – George Lakoff & Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Porozumění myšlenky nebo „konceptuální doměně“ X v pojmech konceptuální domény Y.
  - Vztah projekce (*mapping*) z konceptuální domény Y (← zdrojová doména) do konceptuální domény X (← cílová doména)
  - Korelace zkušenosti
  - Prvek myšlení (ne jen jazykových forem)
  - Prvek běžného myšlení/jazyka (ne jen poetický či rétorický nástroj...)
  - Zdroj abstraktního myšlení
- Metafora vs. metaforický výraz

Metaforický výraz: „... očima planoucíma hněvem...“

Zdrojová doména: OHEŇ

Cílová doména: HNĚV

Zápis metafory: HNĚV je OHEŇ

- Příklady dalších metafor a metaforických výrazů:

Metafora	Jazykový projev (metaforický výraz)
ČAS jsou PENÍZE	„Plýtváš mým časem.“ „Ten zlepšovák nám ušetřil spoustu hodin.“ ...
VÍC je NAHOŘE (příklad tzv. orientační metafor)	„Měl vysoký počet zásahů.“ „Můj plat se loni zvedl.“ „S přibývajícím věkem stoupá riziko infarktu.“ „Jsme pod křivkou sledovanosti.“ ...
STAVY jsou LOKACE	„Jsem v depresi.“ „Ekonomika je v dobré kondici.“ „Karel je z formy.“ „je ve sporu se zaměstnavatelem“ ...
NE-LIDSKÁ VĚC je ČLOVĚK	„Rakovina ho nakonec dostihla.“ „Letní počasí zve ke koupání.“ „Teploměr ukazuje teploty těsně pod nulou.“
NÁKLONNOST je TEPLOTA	„Konečně teplé lidské slovo!“ „Choval se k němu chladně.“ „vřelý úsměv“ ...

4. Příklady konvergentního dokazování

- Zhong & Liljenquist (2006) 'Washing Away Your Sins: Threatened Morality and Physical Cleansing'
- Williams & Bargh (2008) 'Experiencing Physical Warmth Promotes Interpersonal Warmth'

5. Shrnutí: Dokážu to?

- Dokážu vysvětlit, jak vzniká tzv. OBRAZOVÉ SCHÉMA?
- Dovedu identifikovat metaforický výraz v neliterárním textu?
- Umím dát příklad různých metaforických výrazů, jež se vztahují k téže konceptuální metafoře?
- Jaké konceptuální metafory zakládají význam věty *Milovali jsme se dlouho, ale náš vztah je poslední dobou ve slepé uličce?*

6. Doporučená literatura

- Lakoff, G.; Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. 1980. Česky jako *Metafory, kterými žijeme*. Překl. Mirek Čejka. Host. 2014
- Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press. 2002.